

*Írói gazdálkodások a 19-20. században: Vállalkozás és befektetés
Kazinczytól Jókaiig és tovább*
konferencia az „MTA BTK Lendület Magyar Irodalom Politikai
Gazdaságtana Kutatócsoport” és a Debreceni Egyetem szervezésében

2021. január 29-30.

Absztraktok

Margócsy István

(ELTE BTK XVIII-XIX. századi Magyar Irodalomtörténeti Tanszék)

*”...mint napszámos nyúlok íróeszközömhöz...” (Petőfi). Az írói
tevékenység mint munka*

Az előadás vázlatos hosszmetsetet kíván nyújtani az írói gazdálkodás 19. századi változatairól, az aszketikus írói dilettantizmustól a századvégi nagy írói gazdagságokig. A század első harmadában az irodalmi termelés mint áldozat jelent meg, gazdasági vonatkozások nélkül (legfeljebb mecénatúrát feltételezve), a század közepén alakult ki az írói munka oly képzete, amely munkabérrel és megélhetéssel járt együtt a kibontakozó vállalkozói-piaci viszonyok között; a század utolsó negyedében pedig az irodalmi tömegtermelésnek közepette felmerült a fizetéssel járó írói állás képzete is. Ez az átalakulás párhuzamos az írói (szerzői) jog és tulajdon követelésével, ennek az átalakulásnak folyamánya az írói szakmák elkülönülése (szépiró, tudós, újságíró) valamint az elitirodalom és a tömegirodalom radikális megkülönböztetése. Az irodalmi konkurencia piaci versengéssé (is) alakult át, az irodalmi elismerés és a kiadói siker egyaránt karrier-teremtő erőként működött - ugyanakkor a piac működését folyamatosan befolyásolta és korlátozta az intézményes (nemzeti vagy állami) protekcionizmus.

Császtvay Tünde

(ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Irodalomtudományi Intézet)

*Írók a piacon: gazdagodás, elszegényedés és az irodalmi
professzionizáció a 19. század második felében*

Vajon mely módon és stratégiával lehetett megvetni a lábát az 1849-es történelmi kataklizma, majd az 1867-es „rendszerváltás” környékén és után azoknak, akik a lassan megnyíló kulturális piacon és területen kívántak helyet találni? Milyen társadalmi és anyagi háttérrel indultak, milyen kilátásokkal és célképzetekkel éltek, és hová

emelkedtek/süllyedtek társadalmi megbecsülésben és vagyonban ezek a nemzedékek és alkotóművészek? Lehetséges-e tipologizálni valamiképpen a 19. század második felének írói (kisebb részben művészi) egzisztenciális és meggazdagodási modelljeit és milyen szempontok alapján? Vagy csak egyéni küzdelmek/sikerek és mintázatok éltek meg még ekkor az irodalmi professzionalizáció rögzös útján?

Orbán László

(ELKH-DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoport)

Kazinczy Ferenc eladósodása az 1820-as években (A Bodzay Sámuel és a Behmer József nevéhez köthető tranzakciók)

Kazinczy az 1820-as évek első éveiben hitelhez akart jutni, feltehetően azért, hogy gazdasági vállalkozásba kezdjen. A hitelezés és általában a vállalkozások nehézségeire Dessewffy József keserűen figyelmeztette Kazinczyt: „merő fáradságos haszontalanság olyan országban gazdálkodni, [...] a' hol nincs szorgalmat elevenítő forgandó Kapitális; a' hol tetőtől allyig és tövig organisálva van az Uzsora, és az antisztialismus.” (KazLev, 17/4019, Dessewffy József - Kazinczynak, 1821. november 4.) Magyarországon ekkor még banki hitelezés nincs, egyéb intézményi hitelekhez sem jut hozzá Kazinczy, ezért magánhitelezőkkel vette fel a kapcsolatot. A kölcsön kamatát törvény szabályozta, ezt azonban a magánhitelezők igyekeztek megkerülni. Ezért a kölcsönszerződésekbe vagy túlbecsült árut adtak készpénz fejében (Bodzay-ügy), vagy papiros pénzt pengő pénz helyett (Behmer-ügy). Kazinczy elfogadható kamattal szeretett volna készpénzhez jutni, míg a hitelezők szabadulni akartak a nem forgalomképes árujuktól és váltóiktól is. Így kialakult egy olyan játszma, amelyben Kazinczy számolt a hitelezők és a közvetítők fondorlataival, miközben azok igyekeztek még több ravaszsgal felülkerekedni. Kazinczy egyébként sem volt szerencsés pénzügyekben – legalábbis levelezésében és egyéb iratai között nem találtunk valóban sikeres pénzügyi vállalkozásra utaló nyomot –, és most dörzsölt hegyaljai zsidó borkereskedőkkel és közvetítőkkel üzletelt...

Mészáros Gábor

(ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Irodalomtudományi Intézet)

Pálóczi Horváth Ádám jövedelemforrásai és költői elhallgatása

Pálóczi Horváth Ádám népszerű írója és szervezőegyénsége volt a magyarországi felvilágosodás korának. Horváth Ádám, pályája elején, 1785-ben kibérelte a tihanyi kamarai birtokokat, gazdálkodni kezdett,

eközben szántódi és füredi birtokain élt. Földmérői megbízásai mellett jogi munkákat kapott ugyanabban a régióban, ahol mérnöki tevékenységét végezte, s egyszerre, ugyanezen tehetős körökben reprezentatív költői szerepében is igen népszerű volt. Alkalmi verseinek helyszíneiből látható, hogy folyamatosan úton volt. Olyan alkalmi költői pályát futott be, ami a dunántúli nemesi rétegekhez kötötte.

Horváth az orális költői hagyomány művelésével egyidőben tartott igényt művei állandó publikálására. 1790-ben Széchényi Ferenc megbízta egy tudós társaság felállításának kidolgozására. Horváth Ádám elsőként nem írói egyesületalapítással kezdte, hanem könyvkiadó társulatot akart szervezni. Horváth egyszerre lehetett tehát országos irodalomszervező, értelmiségi, irodalmár és lokális események alkalmi regiszterében is otthonosan szóló szerző. A szerteágazó gazdasági, írói és irodalomszervezői tevékenységhez képest élete utolsó szakaszában, 1820-ig, az irodalmi élettől elszigetelten írt és gazdálkodott a Zala vármegyei Petrikeresztúron. Műveinek nyomtatását élesen visszautasította. Előadásomban kísérletet teszek Horváth Ádám különféle gazdasági vállalkozásainak és az irodalmi életben vállalt szerepeinek bemutatására. A látszólagos költői elhallgatás okait, az irodalmi életből való kivonulás indítékait igyekszem feltárni.

Nagy Ágoston

(Nemzeti Közszerológiai Egyetem Eötvös József Kutatóközpont)

A Kisfaludy-família két osztálya Kisfaludy Sándor „családi politikájának” és társadalomról való gondolkodásának tükrében

Az osztály (*divisio*) a nemesi magánjog szerint az osztatlan közös ingó- és ingatlanvagyon megszüntetésére irányuló eljárás. Erre az érintettek megegyezésére, esetleg királyi vagy bírói parancsra sor kerülhetett még az örökhagyó életében is, de a törvényes öröklés végrehajtásakor is, végrendelet hiányában, vagy a szerzett javakat illető végrendelet esetén az örökhagyó ősinek minősülő ingó és ingatlan javait illetően. Mivel az osztály meghatározó volt az érintettek további boldogulására, potenciális gazdálkodási stratégiáira nézve, így gyakran komoly családi-nemzetségi konfliktusokat és hosszan elnyúló pereket generált. A Dunántúl nagymúltú birtokos nemesi nemzetségeihez tartozó Kisfaludyak idősebb ágából származó id. Kisfaludy Mihály és Sándorffy Anna házasságából született gyermekek közül hét élte meg a 19. század elejét (Kisfaludy Sándor, Boldizsár, Mihály, Károly és János, illetve Teréz és Anna). A Kisfaludy gyermekek esetében két osztályt szükséges kiemelni a 19. század elejéről: az egyik 1816-ban, a másik 1825-ben történt. Első alkalommal a testvérek kezdeményezésére az anyai jószág feldarabolására került sor, mely Sándorffy Anna halálát, 1788-at követően

osztatlannak számított. A második alkalomra a családfő 1825-ös halála adott okot. Kisfaludy Sándor, mint a legidősebb fiú, a nemzetség és a família iránti felelősségérzettől hajtva, mindkét esetben határozott örökösödési „politikát” igyekezett érvényesíteni. Ennek „genealogikus” vezérelvét a szűkebb família és a tágabb nemzetség presztízisének megőrzéséhez és jövőbeli sikerességéhez, gyarapodásához szükséges anyagi alapok biztosítása képezte: a vagyon szétaprózódásának, ezáltal az elszegényedésnek és társadalmi lecsúszásnak a megakadályozására az örökség gazdaságilag racionálisnak tekintett szétosztása. Kisfaludy a praktikus érvek mellett számos megállapítást tett saját nemzetsége és általában véve a nemzetet konstituáló magyar nemesség múltjával, jelenével és jövőjével kapcsolatban is. Előadásomban az osztálylevelek és a családi levelezés tükrében két szinten kívánom körüljárni a problémát. Egyrészt a családtagoknak megfelelő osztály kialakításához vezető szűkebb, praktikus „családi politika” oldaláról, különös tekintettel a rivális elképzelésekre és az örökösök közötti gazdasági és személyes konfliktusokra. Másrészt Kisfaludy Sándornak a konkrét osztályok kapcsán felmerült, de az intézmény szerepével nemzetsége és a nemesség egésze szempontjából számot vető reflexióira tekintettel, melyek egyúttal a korabeli dunántúli birtokos nemességet problémáira mutatnak rá.

Bodrogi Ferenc Máté

(Debreceni Egyetem BTK Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézet)

Az Aurora pénze

Az Aurora. Hazai Almanach elvileg kemény pénzügyi feltételek között működött, melyben megvan a szerkesztő (jó ideig Kisfaludy Károly) „szellemi szabadsága” ugyan, de a pénzügyi logikája folytonos befolyásoló tényező: az *Aurora*-alapítvány finanszírozó gazdái, a „fundus” őrei figyelnek a kamatozásra, a határidőkre, a fedezetre egyaránt.

Az *Aurora*-vállalkozás jogi és szorosan kapcsolódó gazdasági aspektusaira az ún. *Aurora-pör* vet éles fényt. A jellemző irodalomtörténeti konszenzus mindmáig az, hogy a polémiából a „republikánus” Bajza József kerül ki győztesen, az 1834-ben alternatív *Aurorát* kiadó, a „feudálisan arisztokratikus” támogatók által is elismert Szemere Pállal szemben: „A pör Bajza fényes erkölcsi diadalával végződött” (Fenyő István). Ráadásul neki köszönhetjük a *szerző, szerkesztő, kiadó* eladdig tisztázatlan fogalmainak elhatárolásait, illetőleg a *kiadási, a szerzői és a szerkesztői jog* elválasztását, utóbbiak elismerésének kivívását is (Szalai Anna). Kirajzolódik ugyanakkor az ügyben egy olyasféle perspektíva is, amelynek nyelvezetében nem prioritás a „szellemi alapítás”, az „elmeszüleményi jussok” koncepciója a szerződések és a pénzügyi

befektetés vonatkozásaival szemben. Az előadás hipotézise szerint „irodalomgazdasági” nézőpontból – mely aspektus egyáltalán lehetővé tette, hogy az *Aurora* legyen és Kisfaludy szerkeszthesse – nem ítéhető el, nem bélyegezhető feudálisnak és antimorálisnak az a viselkedésmód, amellyel a fundus „kékvérű” vezetői kezelik a vitát, illetve kezelik előzetesen és mindvégig e közös történetben a szerkesztő Kisfaludy Károly személyét és az almanach vagyonát. A fennmaradt peranyagot tehát megkíséreljük a másik oldalról szemügyre venni, pontosabban úgy olvasni, hogy most a Bajza-szólamokra tekintünk gyanús szemmel. Mindezek alapján várhatóan összetettebb, árnyaltabb képet kaphatunk az éppen kialakuló „irodalmi gépezet” (Margócsy István) korabeli világáról, illetve az „új” irodalmiság gazdaságtanáról.

Gere Zsolt

(Szegedi Egyetem Magyar Nyelvi és Irodalmi Intézet)

A könyvkiadás új finanszírozási formái a reformkorban (Vörösmarty Mihály és Szigligeti Ede)

Vörösmarty műveinek saját kiadási gyakorlata, könyvpiaci szerepe az életmű szinte teljességgel feldolgozatlan területei közé tartozik. Kétségtelen, hogy a prenumeráció jól ismert hagyománya, az egy-egy kiadáshoz szükséges előfizetői háttér megteremtése a (főleg baráti) kapcsolati hálón keresztül jellemző a korai időszakra, de a későbbiekben ez a gyakorlat alapvetően megváltozik. Előbb az *Aurora*-t a piaci-anyagi szempontokra hangsúlyosan figyelő Kisfaludy Károly, majd pedig az Akadémián (*Zsebszótár* sikere, pályázatok, drámakiadások és színházi előadás kapcsolata stb.) megtapasztalt, sőt befolyásolt kiadói gyakorlat hatására. Költői rangjának emelkedése is új típusú piaci lehetőségeket, helyzeteket teremtett, s az 1830-as évek közepétől kezdődően figyelemre méltó, életformájára, sőt a könyvkiadás elméleti és gyakorlati vetületére is hatással lévő változások figyelhetőek meg.

A *Marót bán* c. drámai műve az 1838-as színházi bemutató után röviddel könyvformátumban is megjelenik. A mű – főleg a kritikai kiadásra szorítózkodó – szakirodalma a megjelentetést a prenumeráció logikája szerint tárgyalja, holott a folyamatról egészen eltérő forrásaink vannak. A kiadásról 1838 júniusában beszámoló *Jelenkor* egyértelműen rögzíti, hogy a kiadás jellege nívó, első eset a magyar irodalom történetében: „Vörösmarty Mihály koszorús költőnket olly megtiszteltetés jutalmazza az írói rögzös pályán tett fáradozásáért, minőben még egy hazai író sem részesült, 's minőre a' most élők közt ő egyike a' legérdemesbeknek.” A kötet nem csak Vörösmarty pályáján, életformájában hozott változást, hanem valamivel később a „mintát” követték Szigligeti Ede *Gyászvitézek*

c. drámájának – mint arról maga a kötet és ugyancsak a *Jelenkor* is beszámol – kiadásakor is.

Az előadás mellett, hogy részletesen feldolgozza a két mű kiadásának valóban „újdonságot” jelentő piaci, kiadástörténeti jelentőségét, kiemelten foglalkozik Vörösmarty egy ugyancsak szinte ismeretlen, *Javaslat szépirodalmi könyvkiadóvállalkozás alapítására* c. tanulmányával. A tanulmány, meglátásom szerint, amellett, hogy az egyik első átfogó, írótól származó kísérlet a reformkorban a szépirodalmi munkák kiadásának gazdaságossá tételére, fontos, lényegi előzménye annak a folyamatnak is, amely – Vörösmarty „közbenjárásával” – Petőfi 1844-es kötetének megjelenését lehetővé tette.

Szalisznyó Lilla

(SZTE BTK Magyar Irodalmi Tanszék)

A Nemzeti Színház kasszája. Színműírói honoráriumok a 19. század közepén

A magyar nyelvű intézményes színjátszás történetében a Pesti Magyar, később Nemzeti Színház volt az első olyan játszóhely, amely a színműíróknak, zeneszerzőknek és fordítóknak nem alkalmanként megállapított összegeket, hanem a bevételből előre meghatározott százalékot fizetett. Ezt a gazdasági megfontolást a színháznak a vándorszínészet viszonyai között elképzelhetetlen új működési rendje hívta életre: az intézmény a magyar nyelvű színjátszás állandósulását és távlatait is szimbolizálva a normanapok kivételével mindennap tartott előadást. A változatos, folyamatosan bővülő játékközpont érdekében a szerzők rendszeres honorálására és különböző jutalomtétel kiírására volt szükség. A nagyfokú darabigény következtében az írói díjak külön kiadási típusú képezték az intézmény költségvetésében, hasonlóan a munkatársak fizetéséhez, a vezető színészek jutalmi járandóságához, valamint a jelmez- és kellékvásárlásokhoz. A Nemzeti Színház 1845 és 1848 közötti fennmaradt pénztári főkönyvei követhetővé teszik, hogy az egyes szerzők évadonként, illetve egy-egy előadás alkalmával mekkora részesedést kaptak. A színműírás a 19. század közepén a legtöbb író számára még csak alkalmi jövedelemforrás, keresetkiegészítés volt, de már megjelentek olyanok is, akik hivatásszerűen folytattak drámaírói tevékenységet, megélhetésük döntő hányadát színműveik biztosították. Ennek az új, sajátos színműírói csoportnak a tagjai általában a színház munkatársai közül kerültek ki. Ők az irodalom egyéb területein, más műfajokban nemigen alkottak, de a színház repertoárjához folyamatosan hozzájárultak, sokszor rendkívül sikeres darabokkal. Kiemelt példaként Szigligeti Ede említhető, aki az 1845–1846-os évadban a legjobban kereső

színíró volt, hét művéért hozzávetőlegesen ezer pengőforintot kapott (ez nagyságrendileg kétévi akadémiai fizetésnek felelt meg). A téma felfejtéséhez egyfelől a Nemzeti Színház hagyatékának részeként fennmaradt gazdasági jellegű kéziratok forrásokra támaszkodom, másfelől azokra a javaslatokra, beadványokra, amelyek az intézmény 1837-es megnyitásától kezdve a színírók szerzői jogi kérdéseivel és esetleges honorálásával foglalkoznak.

Fazekas Júlia

(ELTE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola)

Írói hivatás és gazdasági kérdések az 1840-es évek irodalmi sajtójában

A 19. században az írói hivatás kérdésének vizsgálata több ponton összefügg a sajtóval, különböző periodikumokkal, publikálási lehetőségekkel. Írónak és újságírónak lenni, különösen, hogyha hivatásról beszélünk, az 1840-es években többeknél összekapcsolódott. A sajtóviszonyok alakulásával, valamint az olvasóközönség kiszélesedésével megváltoztak a piaci lehetőségek. Különböző lapok fennmaradását sok esetben gazdasági tényezők határozták meg: milyen támogatói körrel, illetve mekkora előfizető-számmal rendelkeztek. Az előadásomban az 1840-es évek irodalmi sajtóját vizsgálom a piac, a gazdasági lehetőségek, illetve az írói hivatás kérdéskörében.

Ebben az évtizedben váltak népszerűvé a német és francia mintákat követő divatlapok, melyek elsődleges célja a minél szélesebb olvasóközönség megszólítása volt. A divatlapok a kor sajátos médiumai voltak, a szerzők számára kiemelt publikációs lehetőséget jelentettek. Ennek egyik oka a gyakori megjelenés (adott esetben a viszonylag állandó bevételi forrás) volt. Ilyen értelemben az irodalmi sajtó ekkori alakulása, formálódása nagy mértékben hatott az írói hivatásra.

A kérdés tárgyalásához érdemes megvizsgálni az egyes lapok bevételi-, valamint kiadási lehetőségeit: a költségeket (nyomtatás, lapkiadás), az előfizetők számát, valamint a honoráriumok rendszerét. Ezek a tényezők a lapok olvasókkal való kommunikációjával (milyen módszereket alkalmaztak a prenumerálók megszerzésére és megtartására), valamint a publikáló szerzők körével szintén összevethetők. Érdemes megvizsgálni azt is, hogyan hatottak a gazdasági tényezők az irodalmi életre, a periodikumokban való publikálás hogyan viszonyult a könyvkiadás lehetőségeihez és mindez hogyan befolyásolta az írói hivatás alakulását.

A hivatás kérdéséhez az újságírói tevékenységet, az ezzel járó gyakorlatokat is figyelembe kell venni. Érdemes hangsúlyozni, hogy több szerző esetén összefüggött az újságírói gyakorlat az irodalmi sajtóban való szerepléssel. Itt a lapokban rendszeresen publikáló szerzőket, illetve

az állandó munkatársak feladatkörét (például rovatvezetők, kritikusok) érdemes tárgyalni, különös tekintettel a szerkesztői tevékenységre. Az 1840-es évek irodalmi sajtóját ezen kérdések mentén tervezem vizsgálni, mindezzel arra is szeretnék rávilágítani, a gazdasági szempontok hogyan befolyásolták a lapok közötti ellentéteket, vitákat, a sajtóviszonyok alakulását.

Patonai Anikó Ágnes
(Országos Széchényi Könyvtár)

“Nem ölhetik meg jobban a magyar embert!” Tompa Mihály és az 1851-es dohányrendelet

Tompa Mihály sok más honfitársához hasonlóan saját termesztésű dohányt használt. A fenti kétségbeesett megállapításra egy 1850. októberében Arany Jánosnak írt levelében ragadtatta magát, amelynek indoka, hogy Arany maga is “pipás ember,” az oka pedig az 1851-ben életbe lépő “dohányegyedáruság”, amely “a magyar korona országaiban (...) 1850. évi november 29-ről kelt császári nyílt parancscsal 1851. évi márczius 1-vel hozatott be” (Natorp Tivadar-Bálványi Gyula, *A dohány és dohányjövedék Magyarországon: történeti és statisztikai ismertetés*, Budapest, Egyet. Ny., 1896.). Ezek alapján felmerül a kérdés, hogy hogyan is nézett ki Magyarországon ebben az időben a dohánytermesztés, mit tartalmazott ez a bizonyos rendelet és valóban olyan rettenetes következményekkel járhatott-e az új szabályozás Tompa Mihály számára, mint ahogyan ő azt a feltételezte. A dohánytermesztésről szóló munkákban a dohányfogyasztás és a magáncélú termesztés elterjedtsége miatt annak nélkülözhetetlenségét alapvető tényként kezelik, emellett az az elvárás, hogy a dohány termesztése szakértelemmel történjen a jobb minőségű termények előállítása érdekében, összekapcsolódik a nemzet felemelkedésén fáradozás narratívájával. Mindez hozzájárulhatott ahhoz, hogy Tompa Mihály számára az új szabályozás beleillik a császári kormányzat elnyomó intézkedéseinek sorába, egyenesen a nemzethalál képét vetítve elé.

Rákai Orsolya
(ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Irodalomtudományi Intézet)

A „cudar porkoláb”

A magyar irodalomtörténetnek régóta fontos meglátása, hogy a 19. század végére végképp átalakul a „normál írói karrierút”, ami a 19. század első felének írói életpályáit még jórészt jellemezte – az, hogy a társadalmi helyzetből adódóan segíti az írói munkához szükséges

szabadság és szabadidő megteremtését. Bár néhány neves példa már a század első harmadának végén-közepén volt arra, hogy többé-kevésbé kizárólag írói tevékenységből tartsa fenn magát egy szerző (mindenekelőtt Kisfaludy Károly vagy Petőfi példájára gondolhatunk), a század második felében sem ez lett az uralkodó minta. A születő tömegsajtó lett az a (közkeletű korabeli metaforával élve) „házsártos feleség”, aki a hétköznapi élet kereteit biztosította azért, hogy az író-költő „szeretőjével”, az irodalommal is tölthessen lopott, ám boldog órákat.

A sajtó minden értelemben fontos gazdasági kerete lett az irodalomnak – főleg a modern tábornak – a 20. század elejére, és bár a „tipikus” író szerkesztőségekben keresi a pénzt, vagyis egyszerre van jelen az irodalom autonóm és heteronóm mezején is, ez a minta távolról sem volt kizárólagos. Sok szerzőnek egyéb, adott esetben az írással nehezebben összeegyeztethető munkára volt szüksége az önfenntartás biztosításához, ám e pénzkereső foglalkozások megítélése nem egyforma a szerzőkről szóló leírásokban. A címben szereplő „cudar porkoláb” kifejezés Kaffka Margit egy verséből származik, és tanári munkájára utal; ám tanári munkáját hasonlóképpen száműzetésként élte meg Babits Mihály is, s mindketten igyekeztek mielőbb felhagyni ezzel a pályával. Az irodalom műveléséhez szükséges szabadság azonban nemcsak az írói munkára fordítható energia növelése miatt volt általános tendencia. Legalább ilyen lényeges, hogy a modern, autonóm irodalom a 20. században is megőrizte a pénzkereső tevékenységtől való elválasztottság követelményét. Előadásomban arra a kérdésre keresem a választ három kanonikus 20. század eleji modern szerző, Kaffka Margit, Babits Mihály és Móricz Zsigmond példáján, hogy az irodalom elitpozíciójának megőrzési szándéka hogyan befolyásolta a munka, a „termelékenység” és a haszon fogalmait az írói pálya értékének megítélésében.

Radnai Dániel Szabolcs
(PTE Irodalomtudományi Doktori Iskola)

Egy erkölcsi siker archeológiája: a tizsaeszlári per megítélése(i) Eötvös Károly recepciójában

Az előadás azt a kérdést járja körül, hogy az 1882–83-ban lezajlott tizsaeszlári dráma (a vérvád, a bírósági per s annak sajtóvisszhangja) miképp jelenik meg az Eötvös Károly irodalmi-közéleti-politikai működéséről szóló írásokban. Az Eötvös-recepció áttanulmányozása nyomán az a tézis fogalmazható meg, hogy a per az egyik legfontosabb fogódzó az Eötvös-i életmű és arckép narrativizálásához, ugyanis e hipotetikus nullpontra egyszerre rakódtak rá a tiszta erkölcsű jogász hányattatásának mitológémai, valamint a furfangos, anyagias, számító

érdekember alakjához kötődő negatív elképzelések. Eötvösnek a tisztaeszlári perben való szerepvállalása igen sokféle visszhangra talált az 1882-83-as események idején, valamint később, írói befutásának időszakában (1899–1900) is. E különböző nézőpontú és érzelmi töltésű, illetve eltérő érvelési módokat használó szövegek – köztük Ágoston János, Mikszáth Kálmán, és Krúdy Gyula írásai –, valamint Eötvösnek *A nagy per...* (1904) című munkájában olvasható önreflexiói egyként hangsúlyosan megjelenítik az *erkölcsi siker* és az *anyagi haszon* dimenzióit az irodalmi-közéleti szerepvállalás kontextusában is.

Lengyel Imre Zsolt

(ELTE BTK Modern Magyar Irodalomtörténeti Tanszék)

Versújság, Solymosi Eszter, szövetkezet. Erdélyi József és az irodalmi piac

Erdélyi József *Solymosi Eszter vére* című versének 1937-es megjelenését a közlemény elsősorban a magyarországi antiszemitizmus történetének jelentős eseményeként tartja számon – a körülötte kialakult kortárs diskurzus azonban részben más természetű kérdéseket is felvetett. Összeegyeztethető-e a szabad, autonóm irodalom eszméje egyes alkotók morális alapú megbélyegzésével? Elítélendő-e a költő, ha oda és olyan művet ír, ahol és amilyenre fizetőképes keresletet talál? Rágalmazás-e azt állítani, hogy egy szerző áruba bocsátotta tollát? A viták egyik gravitációs középpontját tehát az írói megélhetés, illetve a szakmaként-pénzkeresetként felfogott költészet problémaköre jelentette. Ez Erdélyi esetében aligha mondható váratlan fordulatnak, hiszen az 1930-as évek során visszatérően a vállalkozás gyanánt felfogott költészet és egyúttal az írói nyomor reprezentánsaként jelent meg a médiában – amihez jelentős mértékben hozzájárultak az általa adott interjúk és olyan performanszai, mint versújságjának utcai árusítása 1932-ben vagy könyvnapi demonstratív standállítása 1935-ben, illetve (már az évtized végén) a Tücsök nevű irodalmi szövetkezet megalapítása. Erdélyi taktikai döntéseinek és az általa gerjesztett válaszreakcióknak értelmező végigkövetése lehetőséget jelenthet azon ideológiák legalább részleges rekonstruálására, amelyek az irodalom és a piac közötti viszonytélélezéseket a korszakban meghatározták.

Rózsafalvi Zsuzsanna
(Petőfi Irodalmi Múzeum)

Ambrus Zoltán és a Révai Testvérek

Ambrus Zoltán 1902-ben kötött életműszerződést a Révai Testvérek kiadványvállalattal, hogy az megjelentethesse összegyűjtött műveit. Nemcsak a közös munka és a sorozat zárult le és maradt félben 1913-ban, hanem ezt követően Ambrus szépírói tevékenységével is felhagyott. A közelmúltban feltárt kézirat- és levéltári irategyüttes segítségével, az író és a kiadó közötti hivataliüzenetváltásra és magánlevelezésre, valamint szerződésekre támaszkodva a munkakapcsolat és a sorozat történetét összegezném, szembeesítve eredményeimet az ettől markánsan elütő emlékirattal, a kiadót vezető Révai Mór memoárjával. Előadásomban kitérek arra, hogy Ambrus álnévhasználata, szövegeinek átírása milyen kapcsolatban van az életműszerződéssel.

Wirágh András
(ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Irodalomtudományi Intézet)

A különböző típuszámú Krúdy-gépekről (Publikálástechnikai sajátosságok 1892-től 1933-ig)

Krúdy Gyula mai ismereteink szerint körülbelül 7000 írást publikált alkalmi és időszaki kiadványokban négy évtized leforgása alatt. Tömeges szövegtermelését (a Krúdy-gép működését) jelentősen és huzamosabb ideig sem magánéleti problémái, sem a háborús-forradalmi időszak, sem az ellene folytatott lejárató kampány nem vetették vissza, hiszen a századfordulás és a két világháború közötti nagy kiterjedésű és dinamikus sajtóhálózatok, illetve az ezek mögött húzódó személyes összeköttetések védőhálóként funkcionáltak számára. Krúdy ráadásul hamar kiismerte a rendszer(ek) működését. A háborúig – fokozódó hírnevére építve – egyre szélesebb körben teríthette írásait, de az 1920-1930-as évek (irodalom)politikai-gazdasági nehézségei közepette is rengeteget publikált, sőt, figyelemmel követte a hálózati módosulásokat is. Noha publikálástechnikája alapvetően interperszonális kontaktokon alapult, az országos kiterjedésű, 1920-at követően már a határokon is túlnyúló szövegtranszfer folyamatainak maga sem láthatott rá egészében. Előadásomban Krúdy Gyula sajtóban való jelenlétének – gyakran kényszerű – ritmusváltásainak jellemzőit (és ennek lehetséges okait) mutatom be, felvillantva a két mérvadó kontextus (a századforduló és a két világháború közötti időszak), illetve a kettő közötti átmeneti időszak (1914-1920) sajtórendszereinek egyedi jellemzőit, amelyek más és más

módon, de „kitermelték” az irodalmi szövegyár mai szemmel felfoghatatlan mennyiségi mutatóit.

Balogh Gergő
(Eszterházy Károly Egyetem)

A sajtóipar és az irodalmi alkotás konfliktusa a magyar irodalmi modernségben

Előadásomban a 19. század végi, 20. század eleji írói professzionalizáció és a sajtóipar magyarországi kapcsolatát elemzem, kiemelt figyelemben részesítve összefonódásuk, valamint a közöttük kibontakozó konfliktus jelenségét. A modern sajtó ebből a perspektívából egyszerre lehetőségfeltétel és destruktív erő: a kérdés az, hogy az irodalomhoz fűződő viszonya miként gondolható el e kettős struktúrában

Cséve Anna
(Petőfi Irodalmi Múzeum)

Hogyan lesz a művészet Móricz Zsigmond számára a társadalmi felemelkedés közegévé?

Az előadásban feltett kérdésre elsősorban azokban az 1900-tól fennmaradt írásos forrásokban keresek választ, amelyek dokumentálják Móricz Zsigmond útját a sajtónyilvánosságig és az egzisztenciateremtésig. A szinte szabadidős tevékenységként végzett írói próbálkozások sora máig nem eléggé kontextualizált körülményekhez, 19. századi előzményekkel bíró családi és nevelődés-történethez képest válik a modernitáshoz tartozó kritikai és piacképes írói szerepfelfogássá.

Ez a kilenc év a Móricz-életmű kanonizációs elbeszéléseiben a pálya legkevésbé feltárt időszaka. A Petőfi Irodalmi Múzeum kutatócsoportjának munkája nyomán 2019-ben hozzáférhetővé vált levelezés (1892-1913) alkalmat adhat rá, hogy biografikus, esztétikai és társadalomtörténeti perspektívából is betekintést nyerjünk a konferencia hívószavai által is definiált modernitás nagyelbeszéléséhez és célrendszeréhez tartozó írói indulás legfontosabb jellemzőihez. A gazdasági-ökonómiai én-formálásnak, az író mint piaci szereplő szituálásának problémája, tágabb értelemben pedig az irodalomnak mint társadalmi intézménynek a kapitalizmushoz, a társadalmi mobilitás politikai gazdaságtanához való viszonya az egyik alapkérdése a szövegkorpuszban látványosan szembeötlő pszichológiai-művészi dilemmáknak.

A gazdaság világának szimbolikus reprezentációi jelen vannak a legkülönbözőbb típusú írásokban (a háztartási naplótól, jegyzetektől a

művekig, sőt azok megsemmisítéséig), illetve összekapcsolódnak az egzisztencia menedzselhetőségének lehetőségeivel. Az irodalomnak a piaccal való kritikai és megfelelési viszonylatában olyan részletek is felmerülnek, amelyek Móricz 19. századi eszmei előzményeihez képest folytonosságot és megszakítottságot egyaránt felmutatnak. Az írói indulás nehézségeinek és az írói szerep gazdasági szituálásának tematikái a Móricz-életművet már ezeken az érintkezési pontokon az ellentmondásos és nehezen definiálható társadalmi és művészi modernitás eszméihez kötik. A későbbi művekre, az írói figyelem és témaválasztás, vagy a poétikai alakulástörténet irányaira is távlatok nyílhatnak, ha a fiatal Móricz útkereséseit a társadalmi mező kérdéseivel kiegészítve is interpretáljuk.

Kosztolányi Tibor

(ELTE BTK Modern Magyar Irodalomtörténeti Tanszék)

Egyéni érdekek a Nyugat folyóirat második részvénytársasága (1911-1912) körül

Az 1910 nyarán létrejött Nyugat Könyvkiadó Részvénytársaság a következő évben jelentékenyen átformálódott. Ennek fő oka az volt, hogy az üzletpolitika eltévesztett prioritásai miatt a szervezet az alaptőkéjét 1911 késő telére lényegében felélte, tehát új pénzemberek bevonására volt szükség.

Az első részvénytársaság fő befektetői Hatvany Lajos családtagjai és ismerősei voltak - utóbbiak közül többen Hatvany Lajos apjának, Hatvany-Deutsch Sándornak az üzleti köreihez tartoztak. A Nyugat folyóirat szerkesztőségében 1911 januárjában kirobbant irodalompolitika-vita fejleményeiről a budapesti művésztársadalom is értesült, és a kényelmetlen sajtóvisszhangok hatására Hatvany Lajos átmenetileg háttérbe vonult. Hatvany először magának a részvénytársaságnak az eladását is kilátásba helyezte, később hajlott a kompromisszumos megoldásra, de további befektetéseket nem kívánt vállalni.

Előadásomban szeretném feltárni azt a folyamatot, amelynek során Ignó és Fenyő Miksa veszik kézbe a részvénytársaság ügyeinek intézését: megpróbálják működésképes állapotban tartani a vállalkozást, vagyis elkerülni a felszámolását. Továbbra is számítanak Hatvany-Deutsch Sándor és üzletfeleinek jóindulatára, ám közben a könyves szakma tapasztalt személyiségeit is bevonják a finanszírozásba. Utóbbiak feladata volna annak szavatolása is, hogy az első év hibás gazdálkodása ne ismétlődhessen meg. Az új részvénytőke azonban nehezen gyűlt össze. Előadásomban megpróbálok rávilágítani arra is, hogy milyen kapcsolati

háló mozgósíthatta a nagybefektetők mellett feltűnő Nyugat-kisrészvényeseket.

A Nyugat Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság 1911. június 1-jén alakult meg, és eredeti formájában alig egy évig működött. Létrehozatalának folyamatát írói levelezések, illetve a szakirodalom által eddig nem ismert dokumentumok segítségével világítom meg. Röviden áttekintem az üzleti lejtmenet időszakát is, amely meglepő fordulatai miatt szokásosnak szintén nem mondható.

Hites Sándor

(ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Irodalomtudományi Intézet)

Goethe és az irodalmi ön-aukció feltalálása

Goethe két alkalommal bocsájtotta úgy áruba műveit, hogy könyvkiadókkal licitáltatott a kiadás jogára. Első ízben *Hermann und Dorothea* című kiséposzát ajánlotta fel 1797-ben Friedrich Vieweg berlini könyvkereskedőnek, azzal a kikötéssel, hogy lezárt borítékban ő maga is licitál a kéziratra, s Vieweg akkor nyeri el a kiadás jogát, ha az ő ajánlata magasabb, mint a szerzőé. Másodszor művei életében utolsó összkiadásának (*Vollständige Ausgabe letzter Hand*, 1827–42) a jogáért licitáltatott, de immár nyilvános aukción; a vállalkozás jövedelmezősége érdekében egyúttal azt is előre kijárta, hogy a kiadás ún. „birodalmi privilégiumot” kapjon, vagyis az engedély nélküli utánnomást (a kor bevett gyakorlatát) minden német állam hivatalosan megtiltsa. Az első esetet a játékelméletben utóbb Vickrey-aukció néven elhíresült stratégia megelőlegezéseként is értelmezték. A második érdekessége az, hogy Goethe ugyan tucatnyi kereskedő licitjét mérlegelte, ám végül nem a legmagasabbat választotta, hanem addigi kiadója, Johann Friedrich Cotta ajánlatát. Az előadás ezt a két esetet elemzi, mint a piaci értékelés és az írói önértékelés szembesítésére tett invenciózus kísérleteket.